

B. Fundoianu (pseud. lui Benjamin Wexler), 14 noiembrie 1898, Iași – 2 octombrie 1944, Auschwitz (Polonia), poet și eseist, luându-și numele literar de la moșia Fundoia (jud. Dorohoi), unde bunicul dinspre tată fusese arendaș.

Studii la Liceul Național și la Facultatea de Drept a Universității din Iași. Debutul poetic în revista *Valuri*, Iași, 1914. Debutul editorial are loc în 1918, cu o povestire de inspirație biblică, *Tăgăduința lui Petru*. Colaborează cu poeme și foiletoane pe teme diverse la *Viața nouă*, *Rampa*, *Adevărul literar și artistic*, *Contimporanul*, *Integral* etc. O parte din eseuri vor fi adunate în volumul *Imagini și cărți din Franța* (1922). Împreună cu regizorul Armand Pascal întemeiază teatrul de avangardă *Insula*, pe care, din lipsă de mijloace materiale, sunt nevoiți să-l desființeze în 1923, anul în care Fundoianu se și expatriază. De la Paris, cu ajutorul prietenilor din țară și al lui Ion Minulescu în mod deosebit, face să apară volumul *Priveliști* (1930).

După o perioadă de privațiuni, publică în prestigioase reviste de profil din Franța, iar, mai târziu, și în reviste de peste Ocean, continuând să trimită colaborări la revistele din țară. Activitatea sa se va concretiza în numeroase lucrări: *Ulysse*, Les Cahiers du Journal des poètes, Bruxelles, 1933; *Rimbaud le Voyou*, Éditions Denoël et Steele, 1933; *La conscience malheureuse*, Éditions Denoël et Steele, 1937; *Faux Traité d'Esthétique*, Éditions Denoël et Steele, 1938; *Baudelaire et l'expérience du gouffre*, Éditions Seghers, 1947 (postum). A tradus în franceză versuri din Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Vinea și Ion Minulescu.

Creația poetică originală franceză a lui Benjamin Fondane a fost adunată în volumul antologic *Le mal des fantômes* (1980).

În martie 1944, ca urmare a unui denunț, este arestat, împreună cu sora sa, Lina, și închis în lagărul de la Drancy. Câțiva prieteni obțin eliberarea lui Fondane, care însă nu acceptă să părăsească lagărul fără Lina. La 30 mai 1944, sunt deportați împreună la Auschwitz. Urma Linei se pierde, iar B. Fondane va fi gazat în ziua de 2 sau 3 octombrie 1944.

B. FUNDOIANU

Poezii

Ediție îngrijită de Em. GALAICU-PĂUN

POLISALM

Editura Polisalm
Bd. Petru Zadnipru, nr. 15/2, of. 23, MD2044, mun. Chișinău
Email: polirom.md@gmail.com
Tipar: Bons Offices

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat
cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Fundoianu, Benjamin.

Poezii / B. Fundoianu; ediție îngrijită de Em. Galaicu-Păun. –
[Chișinău]: Polisalm, 2024 (Bons Offices). – 178, [5] p.
Editat cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.
ISBN 978-9975-3650-5-5.

821.135.1-1

F 97

PRIVELIȘTI

(1917-1923)

Lui Ion Minulescu

primul clopotar al revoltei lirice românești, poetul evaziunii din Romanțe pentu mai târziu, poetul bucuriei de-a fi din De vorbă cu mine însumi, această carte îi este dedicată virtual, încă din anul de grație 1917. În intenția mea de-atunci, dedicația aceasta trebuia să supraviețuiască timpului fixat de Parce pentru apariția problematică a cărții, oricari ar fi fost în acești ani viitori adeversitatea, ruperile, zăpezile, cari ar fi putut să ne aburească prietenia.

După doisprezece ani, iată că această primă asigurare asupra nestatorniciei Evenimentului se dovedește inutilă. Aceiași am rămas în prietenie; aceiași în admirație. Bucuria de-a fi fost prețuit de ceea ce prețuiam mai mult, cea dintâia, rămâne deci în capul acestui volum să servească de mărturie respectuoasă.

B. FUNDOIANU

Câteva cuvinte pădurețe

lui Claude Sernet

Volumul de față aparține unui poet mort, în vârstă de 24 de ani, prin anul 1923. De atunci urma lui se pierde prin continent. Cei care l-au deslușit undeva, într-un „studio” de cinema, sau în biroul unei societăți de asigurare, au întâlnit un om rece și insensibil pentru o activitate care-i era atribuită și nici un fel de lacrimă în privire pentru un trecut în care cheltuisese energia unei semnificații. Mort? Nu, asasinat după toate regulile artei, după o lungă uremie morală, în care voința lui de a săvârși și voința lui de a fi s-au luat în lupta crâncenă, desfrunzindu-se una pe alta de pene, de sânge, ca în faimoasele bătălii de cocoși, în Flandra. Celui căzut, cu gura în țărână, i-am supraviețuit eu. Nu-i încă momentul să hotărâsc dacă sunt eu mortul, sau dacă eu asasinul.

Poezia aceasta s-a născut în 1917, pe vremea războiului, într-o Moldovă mică cât o nucă, într-o febră de creștere, de distrugere. Nimic din ceea ce constituie materia primă a acestui lirism nu mai exista în realitate. Poetul privea curgând pe după geamuri armatele cenușii și tobele bătând moarte; el închipuia un univers pacific în care crea, inventa, astăzi priveliști de arătură, mâine exaltarea mistică a morții în pâine. Scuza poeziei lui descriptive stă înaintea de toate în faptul că descripția lui nu avea un model real, ci naștea din negura minții, ca o protestare intimă împotriva peisajului mecanic, de gloanțe, de sârmă

ghimpată, de tancuri. Natura, în poemele lui, apărea ridicată la o potență mai mare ca imaginea ei normală, ca o supapă prin zidul de foc, când supapa adevărată era însuși focul. Simptom de nevroză? Romantism? Pământul era amestecat cu fier, cu foc și așchii de sticlă; arătura era un obicei pierdut, boul un mit vetust, baliga o vegetație necunoscută. În timp ce Dada explo- da aiurea și masacrul civil începea pe străzi, poetul răsfrângea lumea cu capul întors, de scârbă. Pe marele cimitir de oameni, pentru unul singur, ieșit la netimp din liceu, începea vacanța.

Câtă bucurie în a descoperi, acoperit în moarte de gluga orașului, zi cu zi, paradisul pierdut! Poezia aceasta care, la suprafață, mărturisea o rudenie sumară cu lumea rurală a lui Francis Jammes, cum se dovedea la masa de lucru, râvnind voința de putere mistică a lui Baudelaire. Dincolo de anecdotă, echivalența, polivalența, corespondența erau cerute. Nu din imagini se încheia, nici din emoții, ci din volume, din suprafețe potrivite, din conjugări de echilibruri, din contacte precise, din ponderi măsurabile. Nici într-un caz realitatea, oricare ar fi fost dânsa, nu prima inspirația sau tehnica poemului. Poe- mul era conceput ca un univers autonom, cu legile lui arbitra- re, cu hazardul lui prevăzut. Un fel de alfabet Morse stabilea în natură o vamă aeriană. Principiul identității era respins; cu Goethe, aparența era considerată simbol. Nici o confuzie aici cu poezia simbolistă, care, la noi, n-a existat niciodată, decât ca steag și pretext de revoltă. Arghezi, Minulescu, Bacovia n-au fost simbolști. Poate numai Șt. Petică, D. Iacobescu; Ion Vinea, Maniu, în parte.

Starea sufletească dată (o dată pentru totdeauna), munca începea, abia, în a da versului o densitate, în a-l crea organ de măsură, piatră de kilometru, și în a-i da un fel de autonomie care trebuie să se păstreze în ureche, dar să se piardă în intelect. Câtă bucurie ascetică în a formula legile acestui cosmos; pen- tru întâia oară versul alexandrin avea să fie încetățenit în lim-

ba românească; firește, alexandrinul, mult mai retoric, trebuia descusut, spart, liberat de muzica lui pur formală; părechea masculă și femelă de rime, suflul lui, aparatele lui respiratorii, singure, trebuiau păstrate. În schimb, asonanța lua în mod clandestin, dar progresiv, locul rimei; a rima sud cu surd, sea-că și calcă, semn – ren și trup – sărut, într-un vers plin, corect, masiv, trebuia să dea poemului o singulară putere interioară, sporită de ambiția și vocația de-a da limbei un fel de sonoritate surdă, abruptă, un ecou de metal, de glonț de pușcă, în locul râsului unui prund de mărgăritar lins de un pahar de cristal! Prioritatea vocabularului slav trebuia afirmată și cultivată în ciuda celui latin, socotit inapt pentru poezie. Statică cu voință, această estetică a poemului, în care materialul inspirației a fost ales static; trebuiau cu forța eliminate principiile psihice din ordinul dinamic: dragostea, ura, viteza, hazardul. Un sistem ca multe altele, firește; legitim ca tot ceea ce este – și fecund, cu o singură condiție: aceea de a ieși dintr-însul.

Poezie! Câtă nădejde am pus în tine; câtă certitudine oarbă, cât mesianism! Am crezut că în adevăr poți libera și răspunde acolo unde metafizica și morala și-au tras multă vreme obloanele. Te credeam singura metodă valabilă de cunoaștere, singura rațiune a ființei de-a persevera în ființă. În poem, cu o lupă măritoare în ochi, deslușeam atent miile de aberații stelare. Numai în poem, lumea ireală, pe care o traversăm ca fantome, părea că ia o formă, că devine materie vie. Numai în poem, produs îndelung de calcul și hazard, hazardul se resorbea ca un fir de ață într-o rană. Omul de dezbrăca de întâmplător, de capriciu, de generația spontană și proiecta în afară de dânsul o lume văzută *sub specie aeterni*. Paradisul terestru era în idee. Ideea era centrul și sâmburul poemului. Pe vremea aceea eram gol și nu mă știam gol. Șarpele nu-mi arătase încă, cu degetul lui gingaș, în ce colț de rechizită se afla decorul vopsit recent, cu arborul Binelui și-al Răului.

Din fructul arborelui oprit am mâncat. Și-am văzut îndată că eram gol; că Frumosul nu era mai puțin mincinos ca Adevărul și ca Binele, ca Progresul și Civilizația. Vorbele dintr-o dată s-au lepădat de mine; în noapte, am început să strig fără cuvinte. Devenisem orb, cu o lampă în mână. Am înțeles, brusc, că paradisul meu pământean, cu boi, cu belșug, cu balegi era o minciună; și minciună poemul oriunde ar fi fost. Minciună Hugo, Goethe! Minciună serafică Eminescu! Cu Baudelaire, cu Rimbaud, o sprânceană numai de adevăr începea. Împotriva câtorva legi cari ne circumcid din naștere, împotriva Evidenței legată la ochi, împotriva destinului, poemul nu aducea decât un alibi. La întrebarea lui Dumnezeu: „Ce ai făcut pe acest pământ?” poetul răspundea: „Latina gintă e regină...” etc. Poetul considera viața ca pe-o Americă de-acum descoperită, ca pe-un mapamond știut pe de rost ca apa, în care punctele fixe, singurele socotite umane, aveau să fie cântate, și nu stepa, caii virgini, amazoanele, pampasul, polii. Morala vieții, deci și aceea a poemului, era prudența, viclenia, ciorapul de lână. Un singur atribut al frumosului: să fie inuzabil. Poemul nu era decât o mască, cea mai frumoasă, pe un obraz urât și ciuruit, obrazul ultimului Ideal. Ideal, idee, puah! Am scuipat în dreapta și în stânga, deopotrivă îngreșat de adevăr și de absurd, de lege și capriciu. Timp de patru ani am tăcut ca un mut de război 100%. Am crezut poezia din mine sleită brusc de o mână care aducea șapte ani de vaci slabe. În ziua când s-a întors singură, ca un puț artezian, stropindu-mă cu un curcubeu pe mușchi, fără să bată-n ușă, am înțeles din ce profundă mizerie scoteam capul, ce prieten misterios de fecund îmi arunca un colac de salvare. Am înțeles că nu te lepezi, nici nu apuci poezia când vrei, cu lațul. A deschis ușa și-a strigat: cu-cu! Din ceasul acela am înțeles că poemul e altceva... Ce?... N-am priceput prea bine... nu pricep încă... Ceva care modifică realitatea? Nu... Ceva care mă modifică... Pe mine? Dar cine? Și cine-s eu?

Dacă a fi poet înseamnă a crede în minciuna poeziei, poezia mea de astăzi e mai prejos ca leac decât alifiile băbești. Cea de atunci iată-o; cu înțelepciunea ei, mă pedepsește, mă arată cu degetul. Un vers ca:

și vreau în ciuda celui ce seamănă-n deșert nisip și foc...
ar putea să-mi deie remușcări, dacă remușcarea n-aș avea-o deja, deplină, de-a nu fi semănat tocmai nisip și foc, de-a fi respins deșertul în care nimic nu crește decât mană, care nu duce nicăiri decât în țara făgăduinții, și nu cunoaște nici o bucurie decât aceea, spartă, a celor două table de legi. De poezia asta, care a găsit ce căuta, atâtea lucruri mă despart că-i văd cusururile-n transparență, ca prin razele X. De ce dar o tipăresc astăzi? Ca s-oucid a doua oară, să lichidez un trecut de care aș voi să-mi fie mai mult rușine. Ar fi trebuit s-o ard sau cel puțin s-o las intactă, să nu amestec mâna mea de astăzi într-un mecanism mie străin. Dacă totuși, pe ici pe colo, am reparat un vers, o strofă, dintr-o poruncă morală de meșteșugar onest, care nu poate arunca în piață un ceasornic care nu umblă, mare a fost efortul meu de-a reface lucrul cu memoria, cu vechiul model de față, fără să vreau prea mult să molipsesc o stare sufletească precisă, cu alta mobilă, morbidă, cu care n-are nimic de împărțit.

Firește, toate lucrurile spuse aici, din departe, îmi par – de ce? – absolut inutile. Știu că nimeni nu caută poemul cu riscul de a-l sparge, nici pe Dumnezeu cu primejdia de a-l pierde. Știu că suntem încă în regnul cuvintelor și că băieții, în gazete, pentru un vers, unul singur, care-aduce mai mult sau mai puțin cu Mallarmé, cu Baudelaire, sau cu Apollinaire, discută încă, ici originalitatea lui Arghezi, colo tânăra faună a lui Ilarie Voronca. Nimeni nu vrea să priceapă că poetul naște într-o ambianță morală, într-un bulion de cultură și că păstrează, în figura lui, tatuajul câtorva obstacole îngenuncheate. În ce

măsură un poet minte, în ce măsură spune adevărul; în ce măsură imită, sau modifică realitatea – iată ceea ce nu se întrebă nimeni.

Poezia nu-i o funcțiune socială, ci o forță obscură care-l precede pe om, care-l urmează. Din toate părțile privirea ei ne surâde, ne măsoară, ne aruncă serpentine și obuze. Ținuta deci e de rigoare. Puțină eleganță, puțină dementă, domnilor! Tot viitorul pozitiv depinde de atitudinea pe care veți fi avut-o pe frânghie, în timpul dansului de groază. O floare, numai una, zvârlită dintr-o lojă perfidă și, în privirea acrobatului rămasă pe dânsa, leșină echilibrul, se sparge aerul ca o sticlă. Faceți loc, domnilor, panica-i o glumă proastă, iată numărul următor. Reprezentația continuă. Prețul билетelor nu se înapoiază. Nimic nu-i reversibil. Nimic din ce a fost nu va mai fi niciodată. La judecata din urmă, poezia singură va judeca pe om. Ea singură nu l-a pierdut o clipă din ochii ageri. Cine îndrăznește să-și ridice capul, să asmută vorbele? Omul e un animal pe care poezia îl cioplește din lut, sau îl aruncă în aer cu dinamită.

Paris, 1929

Paradă

lui F. Brunea

Ca un paing, Urâtul se rupe dintre ațe,
în beznă, iată, râsul cu sângele îl scuipi,
și nimeni nu-i furtuna de gât să mi-o agațe,
și din privire ochii să mi-i desprindă, bumbi.

Ferestrele ca uliți s-au dus în vânătoare;
pianul căzut pe labe e cel din urmă ren
și liniștea pe rana luminei pune sare;
în lucruri zeama vie simți c-a ieșit din semn.

Vezi, toamna rupe pagini de murmure marine –
cu umbra din părete mă caut și mă-ntorc,
care-n deșert voită bălană ca o pâine,
sufletul meu de pene cu liniște în cioc.

Căci te-ai târât pe pietre asemeni sufletește
cu fiecare coajă de anotimp; și-așa,
ești vremea care-și sparge șopârlele în clește,
urzica de prăsilă și sâmburii de stea.

Tu ești troița-n noapte cu vânătăi în oase,
cânele care umblă după cadavre-n Alpi,
zăpada de tăcere în care corbii coase,
copilul piele-roșă bătut la cur de albi.

Tu ești orașul-n care uzine putreziră,
varul crescă pe șine, pe cuie și pe șipci
și s-a oprit mișcarea și timpul se opriră;
au mai rămas din umblet fărâme de furnici.

Aiurea! Hai aiurea! sufletul meu urât,
din care-au mușcat ploaia, și timpul, și omida,
ca dintr-un măr, cu găuri în carne, ca un rât,
ar vrea să întâlnească grădina ta, Armida.

Ar vrea alte cuvinte, alte fecundități,
alți oameni și alți idoli! sufletul meu de pâslă
din pietre să-și cioplească ar vrea divinități,
să-mpingă și să taie mișcarea, ca o vâslă.

Unde-i pământu-n care s-a deșteptat Columb,
prin papagali, liane și lubrice maimuți?
mi-i silă câteodată din mei și din porumb
să bat monedă falsă pentru copii de struți.

Poate mă cheamă-oceane ca plane de-ntuneric,
poate-n ficatul lumii izvoarele sunt reci
și sunt piei de femeie uitate în Americi,
în mâini cu jurăminte, ca ramuri, pentru veci.

Poate cuvinte spuse în timp, la ore fixe,
deșteaptă-un sânge care a adormit sub coji
și băntuie-o furtună de diamante fixe
pe cai apocaliptici în șea cu voivozi.

Poate căzut în strada de vis, cu glezna știrbă,
un cal pe care moartea l-a asudat pe brânci
aruncă înc-o dată în univers, cu scârbă,
privirea cea frumoasă a morților din stânci.

Poate oprit cu fața sleită-ntr-o vitrină,
miracolul mă doare încremenit în pluș,
și-aș vrea să fiu în axa pe care manechinul
prezintă cea din urmă croială de mănuși.

Mi-ar trebui masive de sare-n care ape
pun în plămânu ocnei ventilator marin –
peninsule ce-n coate au început să scape
și-n care focul tânăr destupă ca un vin.

Mi-ar trebui cuvântul să se despoaie-n pâlnii,
să mă dezbrac de mine ca peștele de solzi
și să mă duc în lume pe cărăruia mâinii,
când inima în carne își împletește cozi.

Mi-ar trebui potopul să schime-obrazul lumii
și focul să înjunghie statornicia-n rău.
Cădeți, imperii! iată că s-au ivit nebunii,
să strângă în poeme crâmpeiele de hău.

Poate-am greșit, Părinte, când ți-am cântat natura
cuminte și curată ca-n paradisul vechi;
erau în mine forța, schimbarea, setea, ura –
și sângele în mine mă trage de urechi.

Era în mine ceea ce sparge ca să nască,
în mine-un demon care ședea pe continent,
cu-o față care plânge și una care cască,
în mine năzuința de-a deveni dement.

Închis în amintire ca-ntr-o obscură strofă
în vidul unde steaguri de ideale-mpung,
te-aștept să vii, trompetă de spaimă, Catastrofă –
sărut urcând în ochii oceanelor, prelung*.

* „Baisers montant aux yeux des mers avec lenteur” (Rimbaud).

Herța

I

În târg miroase-a ploaie, a toamnă și a fân.
Vântul nisip aduce, fierbinte, în plămân,
și fetele așteaptă în ulița murdară
tăcerea care cade în fiecare seară,
și factorul, cu gluga pe cap, greoi și surd.
Căruțe fugărite de ploaie au trecut,
și liniștea în lucruri de mult mucegăiește.
În case oameni simpli vorbesc pe ovreiește.
Gâște, cu pantofi galbeni, vin lent după-un zaplaz;
auzi cum ploaia stinge fanarele cu gaz,
cum învechește frunza în clopote de-aramă –
auzi tăcerea lungă și gri care e toamnă
și diligența care vine din Dorohoi.
Pustiu, din șes, se urcă cirezile de boi,
și cum mugesc, cu capul întors, de parc-ar suge –
cu ochii roșii, târgul, cuprins de spaimă, muge.

1917

II

Colombei

Suișu-i greu la casă pe ațe de poteci;
de sânge drumu-i galben unde-au scuipat dovleci
și-i creștere de sfeclă, de mărării, de ceapă;
iată, după ureche, izvoarele de apă,
și dimineața, ca o zăpadă, între noi;
calci unghii de mireasmă pe câte-un mușuroi
și au țipat cocoșii pe bolovani de soare.
E toamnă ca-ntr-o pară cu zeamă de răcoare.
Vacile șvițeriene, cu șorțul alb, mugesc.
Ziua de astăzi intră-n conacul boieresc
și vinele pe mâna legumelor sunt clare.
Boii sub pălărie de paie merg să are
pe jos, și-și freacă somnul neisprăvit de stâlpi;
au în narine-un miros de lapte și de râpi
și se pornesc în silă să spargă arătura –
pe după gard, de unde a început natura.

III

Noaptea mână din spate căruțele cu fânuri,
și stele, poate rouă, mai cad și-au mai căzut.
Copacii stau în cale, ca tot atâția cerbi –
și umbre, pe pământul moale, au desfăcut.

Țăranii dorm pe fânul plin de mireasmă udă
și au plămânul umed de noapte și de fân.
Frunze-au căzut, sau osii au scârțâit; ascultă:
gâfâie respirația pământului bătrân.

Dacă n-ar fi în cale codrul pletos să-i sperie,
boii, de somn, s-ar pune jos, pe genunchii moi.
Carele merg de parcă ar sta pe loc. Septembrie
chiuie singur, lângă umbrele mari de boi.

Vara s-a dus, cosită în car – și-a aruncat
stelele-n baltă, toate, câte mai fură clare;
și ultima tăcere, lungă, s-a așezat;
vacile mâne-n ierburi, or să le afle-amare.

Natură nencepută și noapte nencepută,
lasă să-ți culc în pene sufletul meu bătrân,
și lasă-mă, cu boii, s-aștept din nou, în ierburi,
vara care se duce în carele cu fân.

1921

IV

Bătrânii de la casa cea veche ne-au ieșit
în poartă, la grilajul de iederă coclit,
și-aveau în ochi un zâmbet de iaz de șes, cuminte.
Îți mai aduci aminte? Îți mai aduci aminte?
Livada zvârlea pietre în zarzări și-n caiși.
Gutuie, după geamuri, cu pielea linsă, își
spuneau cuvinte-n care se-mpreună ră piane.
Divanul ca o pară se înmuia, motane,
și era bine-n vechiul fotoliu moldovean,
cu frunze de lemn smulse din lustru, an cu an.
Ne-ascund atât de bine albumele cu clampă
de-alamă, tinerețea! Trecutu-i lângă lampă
și plină e oglinda cu cute în obraz.
E-așa de lungă vremea de când nu mai e azi
și stearpă și molâie ca o convalescență.
Aștepți în toată seara aceeași diligență
care debarcă aceiași ovrei ce se întorc.
În case, știu vapoare ce pleacă spre New York
și bancuri unde-oceanul a descărcat ciolane.
Un far mai face semne de spaimă prin obloane,
și-atât. Te duci la gardul de iederă coclit:
doi tineri bat în poarta cea veche. Ai ieșit
și ai în ochi un zâmbet încremenit cuminte,
de iaz de șes, în toamnă. Îți mai aduci aminte?

1922